

Bygherrerapport

SOM 266 Kirkeby Vænge

Kirkeby sogn, Sunds herred, fhv. Svendborg amt
sted.nr. 09.05.05. KUAS jr.nr. 2008-7.24.02/SOM-0002, Kirkeby matr.nr. 41u
Forfatter: Søren Jensen

I forgrunden ses grøfter og kvadratmeterfelter gravet i forbindelse med den arkæologiske undersøgelse i Kirkeby Vænge.

Sellebjerg Grusgrav ses i baggrunden.

Foto: Søren Jensen.

SOM 266 Kirkeby Vænge

Kirkeby sogn, Sunds herred, fhv. Svendborg amt, stednr. 09.05.05,

KUAS jr.nr. 2008-7.24.02/SOM-0002, Kirkeby matr.nr. 41u

Bygherrerapport for udgravningen af flintgenstande fra stenalderen.

Udført af Søren Jensen m.fl.

I perioden 1.-27. oktober 2011

For Svendborg Museum

Indhold:

Resumé	3
Undersøgelsens resultater	3
Konklusion og perspektivering	4
Undersøgelsens baggrund	5
Topografi, terræn og undergrund	6
Andre fortidsminder i området	6
Administrative data	7
Udgravningsmetode	7
Dataliste	8
Litteraturliste	9
Tidstavle	10

Resumé

I oktober 2011 blev der grundet udvidelse af grusgrav foretaget en arkæologisk udgravning på lokaliteten Kirkeby Vænge (Fig. 1). Herved fandtes bearbejdede flintstykker af forskellig art, blandt andet to pilespidser fra jægerstenalderen. Den ene pilespidser er fra jægerstenalderens Maglemosekultur (9000-6800 f.Kr.), og pladsen føjer sig således ind i en samling af bopladser (formentlig jagtstationer) fra denne periode i området nord for Svendborg.

Undersøgelsens resultater

Indenfor et område på cirka 1000 kvadratmeter er der blevet gravet øst-vest og nord-syd orienterede grøfter, og der er undersøgt i alt 15 felter à 1 x 1 meters størrelse indenfor og udenfor grøfterne (Fig. 2). Jorden fra kvadratmeterfelterne er blevet soldet (siet) igennem, og herved er der fundet diverse flintstykker, der er blevet bearbejdet af mennesker (se også Udgravningsmetode).

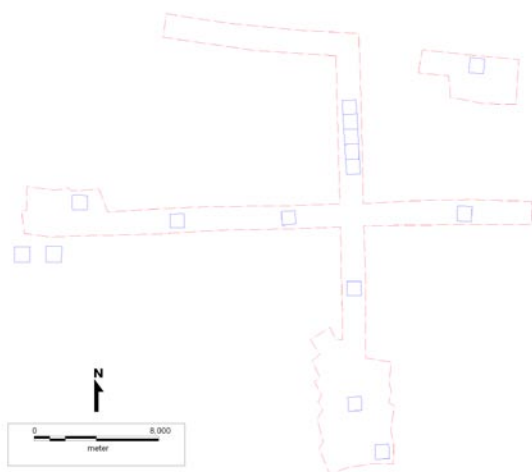

Fig. 2: Afrømmede arealer (markeret med rødt) og undersøgte kvadratmeterfelter (markeret med blå).

Fig. 1: Kort over undersøgelses beliggenhed. Udgravningen er markeret med en rød stjerne.

De bearbejdede flintstykker fordeler sig nogenlunde jævnt ud over hele undersøgelsesområdet (Fig. 3). Der er dog en tendens til at fundene tynder ud i områdets yderkanter.

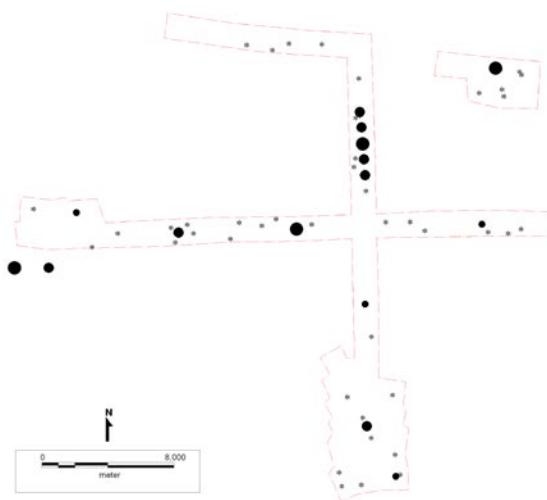

Fig. 3: Fordeling af de bearbejdede flintstykker, der er fundet indenfor undersøgelsesområdet. Fund gjort i de afrømmede arealer er markeret med stjerner. Fund gjort i kvadratmeterfelterne er markeret med cirkler: Jo større cirkler desto flere flintstykker er der fundet i hvert felt.

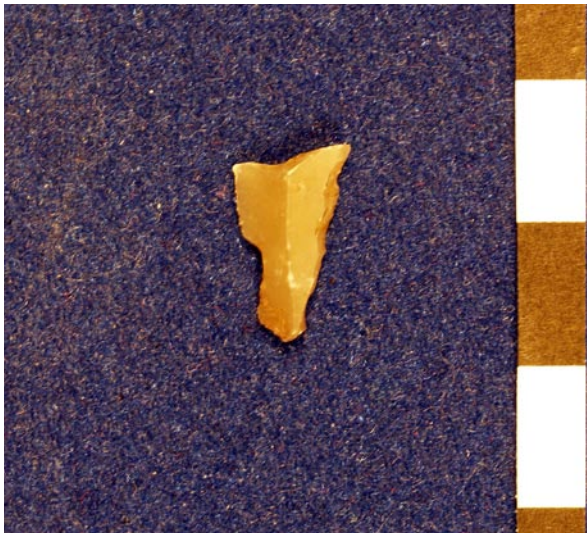

Fig. 4: Knækket pilespids fra jægerstenalderens Maglemosekultur (9000-6800 f.Kr.).

Foto: Villy Nielsen.

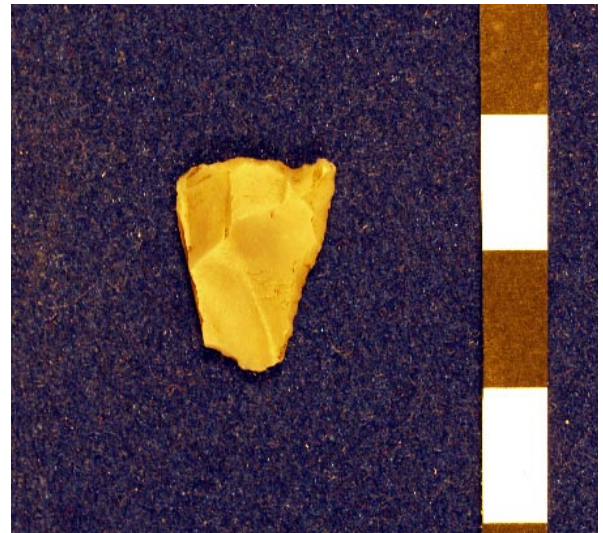

Fig. 5: Pilespids fra jægerstenalderens Ertebøllekultur (5400-3900 f.Kr.).

Foto: Villy Nielsen.

I et kvadratmeterfelt i undersøgelsesområdets vestlige del fandtes der et kun 1,5 cm langt, nogenlunde trekantet flintstykke med behugning på den ene side (Fig. 4). Denne lille flintgenstand ser ud til at være en knækket pilespids af en type, der blev brugt i jægerstenalderens Maglemosekultur (9000-6800 f.Kr.). Under forundersøgelsen på stedet blev der også fundet en lille pilespids fra Maglemosekulturen.

I det samme kvadratmeterfelt fandtes der et lidt større, trapezformet flintstykke, der ligeledes har behugning på den ene side (Fig. 5). Der kan være tale om en såkaldt tværpil fra jægerstenalderens Ertebøllekultur (5400-3900 f.Kr.); den er dog temmelig grov, så måske er pilen af en eller anden grund aldrig blevet gjort færdig.

Der er også fundet andre flintredskaber; de mest almindelige typer er skrabere og bor (Fig. 6). Redskaberne er nogenlunde jævnt fordelt ud over undersøgelsesområdet.

Langt de fleste stykker bearbejdet flint er dog affald fra flinthugning – såkaldte afslag. En del af afslagene er små og tynde, hvilket viser, at der må være foregået ganske detaljeret flinthugning på stedet.

Konklusion og perspektivering

De to pilespidser af forskellig type – og forskellig alder – viser, at der har været aktivitet på stedet i flere perioder af stenalderen. Desværre er de to pilespidser de eneste af pladsens flintgenstande, vi kan tidsfæste med nogenlunde sikkerhed, da de øvrige genstande er meget ukarakteristiske: Redskaber som skrabere og bor er blevet produceret gennem hele den lange periode af Danmarks oldtid, hvor man brugte flint som redskabsmateriale – det vil sige fra jægerstenalderen til bronzealderen.

Fig. 6: Trekantet flintstykke med behugning langs to sider, der ender i en spids. Stykket har været brugt som bor.

Foto: Villy Nielsen.

Tilstedeværelsen af en pilespid fra jægerstenalderens Maglemosekultur er bemærkelsesværdig, eftersom vi kender til flere pladser med flintredskaber fra denne periode i umiddelbar nærhed af den aktuelle plads – de to nærmeste ligger under 400 meter fra Kirkeby Vænge-pladsen. Ud over Kirkeby Vænge er der registreret seks Maglemose-pladser i området omkring Kirkeby Vænge (Fig. 7), og der ligger flere et par kilometer længere sydpå. Flere af disse pladser ligger højt i landskabet, hvilket også er tilfældet for Kirkeby Vænge-pladsen. Den grundigst undersøgte plads med det største antal genstandsfund er pladsen Sellebjerg, der ligger på den sydlige kant af Sellebjerg Grusgrav. Denne plads er blevet tolket som en jagtstation, hvor jægerne har opholdt sig i et par uger.

FAKTA

Maglemosekultur

Maglemosekulturen (9000-6800 f.Kr.), er en periode indenfor jægerstenalderen. Perioden er opkaldt efter boplads i Maglemosen ved Mullerup i Vestsjælland. Man ernærede sig ved jagt, fiskeri og indsamling af bær m.m. og levede sammen i mindre familieenheder, som flyttede rundt alt efter årstid og hvilken type føde, man søgte. Der findes forskellige typer pladser fra denne periode, hvoraf nogle betegnes som jagtstationer. Disse var beliggende højt i terrænet, hvor jægerne havde et godt udsyn, når de skulle nedlægge et større bytte, som f.eks. elg eller kronhjort. En anden type plads er en boplads, der fungerede som tilholdssted i en længere periode, ofte over flere år, og hvorfra man kunne gå ud på jagt, fiskeri og indsamling.

Undersøgelsens baggrund

NCC Råstoffer A/S kontaktede Svendborg Museum i februar 2008 og meddelte, at man ønskede en arkæologisk forundersøgelse af et område i Kirkeby Vænge, der skulle inddrages til grusgrav. Der blev foretaget en forundersøgelse på stedet i maj-juni 2008 (SOM 01.341), hvorved der fremkom bearbejdede flintstykker fra jægerstenalderens Maglemosekultur indenfor det aktuelle areal. Der udarbejdedes et bud-

get for en arkæologisk undersøgelse, som godkendtes af Kulturarvsstyrelsen (august 2008) og fremsendtes til bygherre.

Grusgravningen indenfor undersøgelsesområdet viste sig imidlertid at blive udsat, hvorfor budgettet måtte fornyes. Et fornyet budget godkendtes af Kulturarvsstyrelsen og bygherre (september 2011), hvorefter undersøgelsen kunne påbegyndes.

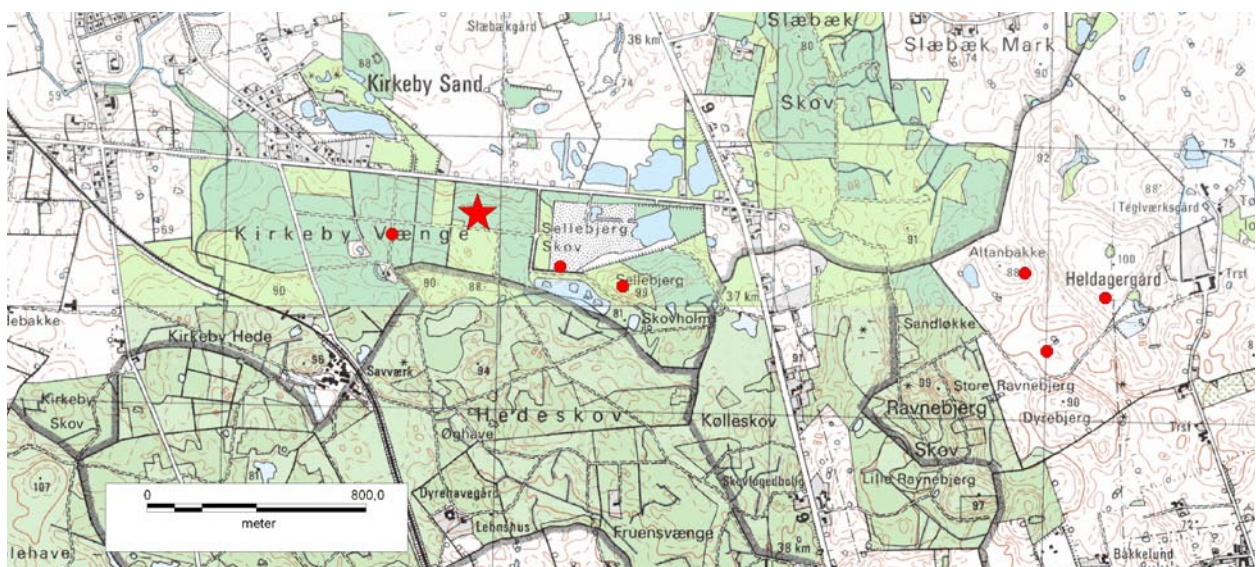

Fig. 7: Kort over undersøgelsens beliggenhed i forhold til andre pladser med flintgenstande fra jægerstenalderens Maglemosekultur. Undersøgelsen er markeret med en rød stjerne, og de øvrige pladser er markeret med røde cirkler.

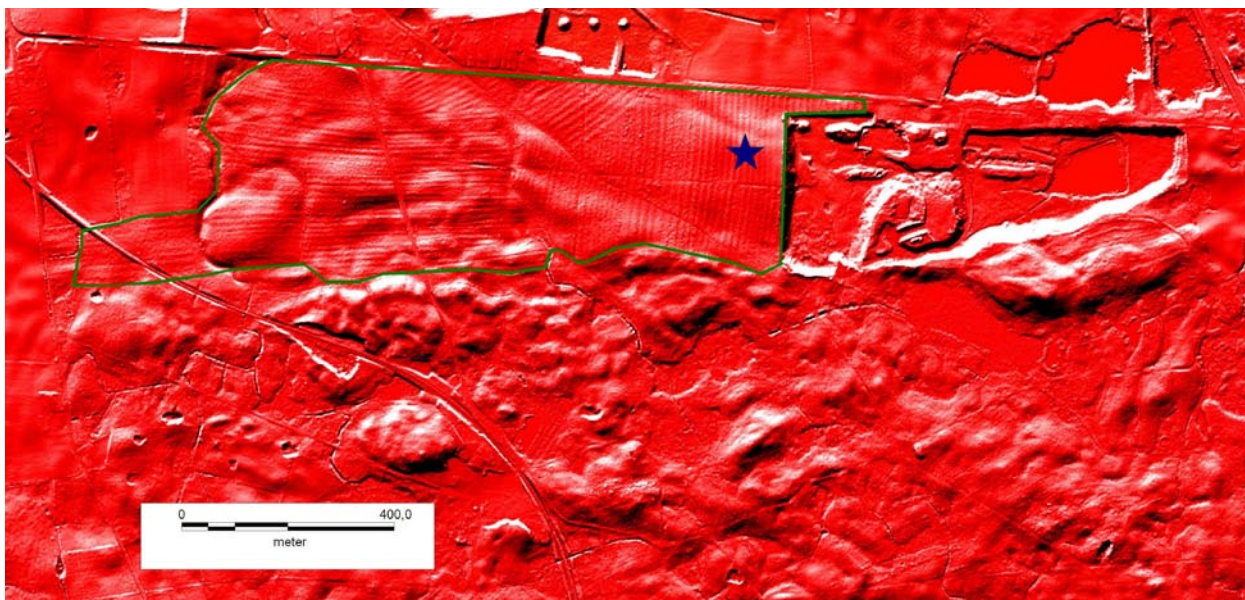

Fig. 8: Såkaldt reliefkort fra 2006, der viser udstrækningen af højryggede agre i Kirkeby Vænge. Området med højryggede agre, der aftegner sig som aflange striber, er indrammet med grønt. Undersøgelsen er markeret med en blå stjerne. Selbjerg Grusgravs daværende udstrækning ses til højre i billedet.

Topografi, terræn og undergrund

Landskabet omkring undersøgelsesområdet er højtliggende og kuperet. Vest for undersøgelsesområdet er landskabet dog præget af grusgravning. Selve undersøgelsesområdet ligger på en vestvendt bakkeskråning.

Undersøgelsesområdet var før undersøgelsen græsklædt. Der findes ikke et egentligt muldlag på stedet, men de øverste 10-15 cm under overfladen består af sortbrunt leret sand fyldt med rødder fra græs o.l. Herunder består jorden af gulbrunt let leret sand med lysgule pletter samt en del mindre sten. Jorden er desuden præget af talrige plantespor.

Hele undersøgelsesområdet er gennemskåret af nord-syd orienterede højryggede agre.

Andre fortidsminder i området

Som før nævnt kender vi til flere pladser med flintredskaber fra jægerstenalderens Maglemosekultur i umiddelbar nærhed af den aktuelle plads (se Konklusion og perspektivering). Desuden er der omkring 900 meter sydøst for den aktuelle plads fundet forskellige flintredskaber

fra bondestenalderen (3900-1700 f.Kr.). De nærmeste kendte fortidsminder fra de senere perioder af oldtiden ligger omkring Slæbæk cirka en kilometer nord for pladsen, hvor der er gjort fund fra både bronzealder og jernalder.

Endelig ligger der et system af højryggede agre (marker fra middelalder eller nyere tid) over hele Kirkeby Vænge – det er det største sammenhængende areal med bevarede højryggede agre, vi kender til indenfor Svendborg Museums virksomhedsområde (Fig. 8).

FAKTA

Højryggede agre

Højryggede agre er spor efter en dyrkningsmåde, der har været udbredt i Danmark fra middelalderen (1050-1536 e.Kr.) og frem til starten af 1800-tallet. Agrene er aflange marker, der består skiftevis af en opløjet ryg og en fordybning (en "agerrene"). Der er ca. 10-20 meter mellem hver agerryg og op til en meter i højdeforskel. Agrenes længder varierer efter terrænet, men kan godt være flere hundrede meter lange.

Administrative data

Bygherre: NCC Råstoffer A/S, Ejby Industri-
vej8, 2600 Glostrup.

Kontaktperson: Nanna Swane Lund.

Følgende korrespondence er knyttet til under-
søgelsen:

25. juli 2008: Indsendelse af budget for arkæo-
logisk undersøgelse til Kulturarvsstyrelsen fra
Per O. Thomsen, Svendborg Museum.

25. juli 2008: Mail fra Per O. Thomsen til Nanna
S. Lund vedrørende det område, der er indstillet
til undersøgelse.

6. august 2008: Kulturarvsstyrelsens godkendel-
se af budget for arkæologisk undersøgelse.

10. september 2008: Mail fra Per O. Thomsen til
Nanna S. Lund med budget for undersøgelse.

18. september 2008: Mail fra Nanna S. Lund til
Per O. Thomsen med NCCs anlægsbudget.

1. oktober 2008 – 6. januar 2009: Mailkorre-
spondence mellem Per O. Thomsen og Dorte
Veien Christiansen, Kulturarvsstyrelsen, vedrø-
rende NCCs anlægsbudget.

6. januar – 28. januar 2009: Mailkorrespondence
mellem Per O. Thomsen og Nanna S. Lund ved-
rørende eventuel udsættelse af undersøgelse.

30. juni – 2. juli 2009: Mailkorrespondence mel-
lem Nanna S. Lund og Per O. Thomsen ved-
rørende tidspunkt for opstart samt varighed af
undersøgelse.

11. juli – 20. september 2011: Mailkorrespon-
dence mellem Nanna S. Lund, Per O. Thomsen
og Birgit Andersen, Kulturarvsstyrelsen, ved-
rørende NCCs anlægsbudget og eventuelt nyt
udgravningsbudget.

20. juli 2011: Kvittering for indsendelse af for-
nyet budget for arkæologisk undersøgelse til
Kulturarvsstyrelsen.

28. september 2011: Kulturarvsstyrelsens god-
kendelse af fornyet budget for arkæologisk un-
dersøgelse.

28. september 2011: Mailkorrespondence mel-
lem Nanna S. Lund og Per O. Thomsen med
bygherres godkendelse af fornyet budget for
den arkæologiske undersøgelse.

30. september 2011: Mailkorrespondence mel-
lem Malene R. Beck, Svendborg Museum, og
Nanna S. Lund vedrørende kontaktperson i Sel-
lebjerg Grusgrav.

31. oktober 2011: Mail fra Malene R. Beck til
Nanna S. Lund vedrørende frigivelse af under-
søgellesområde.

Udgravningsmetode

Det besluttedes at udlægge felter à 1 x 1 meters
størrelse indenfor undersøgelsesområdet. Jor-
den fra disse kvadratmeterfelter skulle opgraves
og soldes i to til lejligheden byggede tørsold
(Fig. 9).

Fig. 9: Museumstekniker Villy
Nielsen solder jord fra et kva-
dratmeterfelt.

Foto: Per O. Thomsen.

I første omgang afmærkedes et 10 x 5 meter stort areal, indenfor hvilket var fundet flest flintredskaber under forundersøgelsen. Indenfor dette areal blev der udlagt ti kvadratmeterfelter i en øst-vest orienteret række, og det forsøgte at opgrave jorden fra kvadratmeterfelterne med spade og solde jorden. Under soldningen af to af kvadratmeterfelterne viste det sig dog, at de øverste cirka 10 centimeter under jordoverfladen var særdeles besværlige at opgrave og solde grundet tilstedeværelsen af talrige rødder.

Herefter besluttedes det at fjerne de øverste 10 centimeter jord med en rendegraver indenfor dele af undersøgelsesområdet. Der blev gravet flere øst-vest og nord-syd orienterede grøfter, som blev udvidet på de steder, hvor der under afrømningen fandtes flest stykker bearbejdet flint. Efter afrømningen blev de afrømmede flader og den opgravede jord undersøgt for eventuelle yderligere stykker bearbejdet flint. Der fandtes spredte bearbejdede flintstykker nogenlunde jævnt fordelt indenfor hele undersøgelsesområdet.

Endelig udlagdes 13 kvadratmeterfelter indenfor de afrømmede områder på de steder, hvor der var fremkommet koncentrationer af bearbejdede flintstykker og/eller egentlige flintredskaber. Jorden fra de øverste 5 centimeter i disse kvadratmeterfelter opgravedes med spade og soldedes. I to kvadratmeterfelter gravedes der herefter yderligere 5 centimeter ned, men ved soldning af jorden i 5-10 centimeters dybde fremkom der dog færre stykker bearbejdet flint end i de øverste 5 centimeter.

Afrømmede områder, fund gjort under afrømningen samt kvadratmeterfelter er opmålt ved hjælp af GPS ved museumstekniker Villy Nielsen; system 34.

Fotos er taget med digitalkamera. Der er taget arbejds- og oversigtsbilleder i felten, og efter undersøgelsens afslutning er der taget billeder af udvalgte fund.

Kvadratmeterfelter er nummereret fortløbende fra A1 til A23. Fund er nummereret fortløbende fra X1 til X104. Fotos er nummereret fortløbende B7182-7199, C377-387 samt F39861-39868. De manglende numre udgøres af dubletter og fotos taget på andre gravninger.

Vejret var i de fleste undersøgelsesdage solrigt. I de seneste dage var det dog overskyet og blæsende.

Dataliste

Undersøgelsen har Svendborg Museum journalnummer SOM 266 og KUAS journalnummer 2008-7.24.02/SOM-0002.

Undersøgelsen foretoges i perioden 10.-27. oktober 2011.

Udgravningsansvarlig: Museumsinspektør Malene R. Beck.

Daglig leder: Museumsinspektør Søren Jensen. Desuden medvirkede museumstekniker Villy Nielsen.

Fund, dokumentation og beretning opbevares på Svendborg Museum.

Søren Jensen
Museumsinspektør
Svendborg Museum d. 4. november 2011

Litteraturliste

Artikler om bopladser fra jægerstenalderens Maglemosekultur i området nord for Svendborg:

Jensen, Lars Ewald 2000: Højt oppe, langt væk fra mosen – om små lokaliteter fra maglemosekultur. *Årbog for Svendborg & Omegns Museum* 1999.

Jensen, Lars Ewald 2002: Ved en mose på kanten af graven. *Årbog for Svendborg & Omegns Museum* 2001.

Generelt om stenalderen:

Jensen, Jørgen 2001: *Danmarks Oldtid. Stenalder 13.000-2.000 f. Kr.* København.

Tidstavle

Periode	Underperiode	Kalenderår f./e. Kr.	
	Nyere tid	___ 1536	
Middelalder	Senmiddelalder	___ 1400	
	Højmiddelalder	___ 1200	Højryggede agre
	Tidlig middelalder	___ 1050	
Vikingetid	___ 775		
Jernalder	Germansk jernalder	___ 375	
	Romersk jernalder	___ Kr.fødsel	
	Førromersk jernalder	___ 500	
Bronzealder	Yngre bronzealder	___ 1100	
	Ældre bronzealder	___ 1700	
	Sen-neolitisk tid	___ 2400	
Bondestenalder	Enkeltgravstid	___ 2800	
	Mellem-neolitisk tid	___ 3200	
	Tidlig-neolitisk tid	___ 3900	
Jæger-samler stenalder	Ertebøllekultur	___ 5400	Pilespids
	Kongemosekultur	___ 6800	
	Maglelosekultur	___ 9000	Pilespids
Ældste stenalder/ Palæolitikum	Ahrensburgkultur	___ 10000	
	Brommekultur	___ 11500	
	Federmesserkultur	___ 12000	
	Hamburgkultur	___	